

ประวัติและความเป็นมาของ " โชน "

โดย

อนันต์ ทรงประไพ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้

เป็นส่วนประกอบการศึกษา ตามระเบียบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)
ของคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2516

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ให้นำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
ประกอบการศึกษาตามระเบียบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)

.....
คณบดีคณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

.....กรรมการ

.....กรรมการ

อาจารย์ผู้ควบคุมงานวิจัย

.....

ฉบับที่..... เดือน..... พ.ศ.....

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทที่ 1

• ความเป็นมาของ โชน

1

• ระบุว่า เชน

• กระบี่กระบอง

• หนังสือ

กติกากีฬา

บทที่ 2

• กำเนิด โชน

9

• ศึกษา คติ กติ ศาสตร์

• เชน โชน

• เชน การศึกษา ศาสตร์

บทที่ 3

• ที่มาของคำว่า " โชน "

13

• โชน ใน ภาษา เบงกาลี

• โชน ใน ภาษา พม่า

• โชน ใน ภาษา อีหร่าน

• โชน ใน ภาษา เขมร

บทที่ 4

• วิชาการ ของ โชน

17

• โชน กลาง แปลง

• โชน โรงนอก (โชน นึ่ง รว)

• โชน หน้าจอ

• โชน โรงใน

• โชน ฉาก

บทที่ 5

• เรื่อง สำหรับ เชน โชน

22

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทนาฏกรรมรามเกียรติ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา
บทนาฏกรรมรามเกียรติ์ สมัยกรุงธนบุรี
บทนาฏกรรมรามเกียรติ์ สมัยรัตนโกสินทร์

บทสรุป —

.....

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คำนำ

" โชน " เป็นมหานาฏกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งนักปราชญ์ทางทฤษฎีประวัติศาสตร์และโบราณคดี ตันนิษฐานว่าคงจะมีกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา โดยการนำเอาศิลปแห่งการเล่นหลายอย่าง เช่น จักรนาครีกถาบรรพ์ หนึ่งใหญ่ และ กระบี่กระบอง เป็นต้น มาปรับปรุงแก้ไขให้วิวัฒนาการสืบมาโดยลำดับตามยุคตามสมัยนับเป็นเวลาหลายร้อยปี และเรื่องที่น่าสนใจ " โชน " ก็คือเรื่อง " รามเกียรติ์ " อันอาจกล่าวได้ว่า เป็นนาฏกรรมที่มีศิลปตามแบบฉบับ อันถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของชาติไทยแบบหนึ่ง

ปฐมเหตุที่ข้าพเจ้าเขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง " โชน " นี้ก็เนื่องจากมีความสนใจเกี่ยวกับศิลปทางทฤษฎีและคอนมานานแล้ว และก็ได้พยายามศึกษาจากตำรับตำราเสมอมา ก็พอได้ตามระเบียบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) นั้น จะต้องทำวิทยานิพนธ์อันเป็นส่วนประกอบการศึกษา ข้าพเจ้าจึงเขียนเรื่องนี้ขึ้นทันที

วิทยานิพนธ์ เรื่อง " โชน " นี้ นับได้ว่ายังไม่สมบูรณ์แบบเพียงพอ ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าเขียนแต่เพียงในแง่ประวัติความเป็นมาของ " โชน " ที่มีมาแต่โบราณกาลเท่านั้น ประโยชน์ที่จะได้รับจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะได้อะไรแต่ในแง่ของประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามได้มีท่านผู้รอบรู้ทางทฤษฎีได้เขียนเกี่ยวกับเรื่อง " โชน " ไว้อย่างสมบูรณ์แบบแล้ว ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้เรียบเรียงตามแบบของท่านเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ใช้เป็นการลอกเลียนแบบหรืออาจหาญที่จะเทียบเคียงข้อเขียนของท่าน แต่เพื่อเป็นการเสริมความรู้ในทฤษฎีแก่ข้าพเจ้าและผู้อื่นที่ต้องการจะศึกษาความรู้เกี่ยวกับศิลปในทฤษฎีและคอนมาน

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงไปด้วยดี ก็เพราะได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่านด้วยกัน อาทิ ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร บางท่านที่ให้ความแนะนำเกี่ยวกับการเขียนเรื่องนี้ คุณณัฐ คำแย้ม ครูโรงเรียนนาครประสิทธิ์วิทยา

ที่ไกรฤกษ์ช่วยพิมพ์วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ซึ่งไมตรีจิตนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมการวะ
และขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้ด้วย .

อนันต์ ทรงประไพ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ระบํ้าแร่เตน

" ย่อมเรียงชั้นหมากชั้นพลูบูชาพิณ ระบุว่า ๐ เค้น เล่นทุกชั้น " (1)
กล่าวไว้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงว่า " บ้าง เค้น บ้าง ราว บ้าง พ้อน ระบุว่าขึ้นชื่อเพลง
ศุริยคนตรี " และกล่าวไว้ในกฎมณเฑียรบาลว่า " ให้มีระบ่าวเค้น พิณพาทย์มอญกลอง
ประโคมทั้ง 4 ประคุด "

(1) ในหนังสือประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย หลักที่ 5 มีว่า " ระบุว่า 0 เตน เสนทุกฉัน ตรง 0 นั้นไม่มีคำอ่านและพิมพ์ไว้ คงจะเนื่องจากแทนศิลากระเพาะ ศักอักษรหลุดหายไป ซึ่ง นายธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวว่า คำที่หลุดหายไปนั้น คงจะเป็น " ไร่ " นั้นเอง.

เมื่อศิลปการละเล่นนี้ไ้วิวัฒนาการขึ้น จึงได้เรียกชื่อศิลปการละเล่น
ทั้งสามอย่างว่า " โขนละครคนพ้องรำ " และอาจจะจัดให้ศิลปแห่งการเต้น เป็น โขน
ศิลปแห่งการรำและเล่นเป็นเรื่อง เป็นละครคน และศิลปแห่งการรำสวยงามๆ ไม่เล่น
เป็นเรื่อง เป็นระบำ หรือ พ้องรำ

กระบี่กระบอง

เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์แต่ละชนชาติ ที่จะต้องฝึกหัดวิชาการใช้อาวุธ
คู่มือไว้เพื่อต่อสู้ข้าศึกศัตรูและป้องกันตัว อาวุธต่าง ๆ เหล่านี้มีหลายชนิด ทั้งอาวุธยาว
และอาวุธสั้น เช่น กระบอง ไม้พลอง ทาบ กระบี่ ทวน หอก และง้าว เป็นต้น เครื่องรับ
เครื่องป้องกันกายังตัว ก็มี โล่ เช่น ก็ เป็นต้น ซึ่งก็เรียกเป็นคำรวมทั้งศิลปแห่งการ
ใช้อาวุธคู่มือ และเครื่องป้องกันกายังตัวว่า " วิชากระบี่กระบอง "

วิชากระบี่กระบองเป็นศิลปที่ร่าเริงต้องฝึกหัดเพื่อให้เกิดความคล่องแคล่ว
ชำนาญโดยเฉพาพวกนักรบ จะต้องฝึกหัดให้ชำนาญในการใช้ทั้งบนพื้นดิน และ
อยู่บนพาดหนะ ซึ่งปรากฏว่า วิรบุรุษของไทยเราที่มีชื่อเสียงอยู่ในประวัติศาสตร์ของชาติ
เป็นจำนวนมากล้วนแต่เป็นผู้ชำนาญในการใช้อาวุธเหล่านั้นเป็นอย่างดี พงษ์นิยมแสดง
ให้เห็นว่า การฝึกหัดใช้อาวุธและเครื่องป้องกันกายัง เพื่อต่อสู้ข้าศึกศัตรูและป้องกันตัว
ได้มีสืบมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว

แบบแผนในการใช้อาวุธเหล่านั้น แต่ละอย่างแต่ละชนิด เรียกกันว่า
" เพลง " เช่น " เพลงกระบี่ " " เพลงทวน " และได้เรียกกระบวนรบกันว่า
เท้านั้นเท้านี้เพลง และก็ได้มีการกำหนดเป็นแบบฉบับไว้เป็นตอน ๆ เช่นตอนแสดง
ชูชวงศ์ศัตรู ตอนต่อสู้ท้าวร้ายศัตรู ตอนสังหารศัตรู ตอนเยาะเย้ยศัตรู คั้งนี้เป็นต้น
เพลงอาวุธที่กำหนดไว้แต่ก่อนจึงระบุเป็น เพลงรำ เพลงรบ เพลงกราย เพลงสลัก
เป็นต้น และกำหนดให้มี ปีกลองเป่า และตีเข้าประกอบให้เป็นจังหวะในการฝึกหัดด้วย

ในสมัยโบราณ ได้มีการนิยมเล่นกระบี่กระบอง เป็นการแสดง
ประกวดควอดฝีมือ แล้วก็นำไปแสดงเป็นการมหรสพ เพื่อความบันเทิงใจของประชาชน
ในงานเทศกาลต่าง ๆ ทั้งในงานหลวง และงานราษฎร์ เช่นกัฒนาไฉ่ในกฎ
มณเฑียรบาลว่า มี " ราชบัณฑิตยสภา " ในพระราชพิธีต่าง ๆ มีงานพิธีสนามใหญ่ เป็นต้น
และในบทละครเรื่องอิเหนาก็มีกัฒนาไฉ่ ตอนที่ท้าวหมื่นมหาสงครามพระเมรุเสร็จแล้ว
ทรงสบายพระทัย จึงตรัสสั่งอิเหนาว่า

" จะรำเล่นให้เป็นสัพพาท ทวยกรเทพาในสถาน

เจ้าจักศึกษาหัดอันชำนาญ ฌัมพทการชวามลายู

ให้รำได้คงทนตรึ

คาบถริชกระยี่เป็นคู่

แก้ฉวนเงินจักษุสันตทกฏ

จะโคกฐารามุขานใจ

(2)

ผู้แสดงฝีมือกระบี่กระบองอาวคังกัฒนาไฉ่ บางทีในสมัยโบราณจะเรียก
กันว่า พวก " นักขุน " (3) และแสดงร่วมกันไปคัมภีรสมุขอย่างอื่น เช่นมีกัฒนาไฉ่ใน
หนังสือไตรภูมิพระร่วงว่า " เสี่ยงหนูนักขุนรูดันไปเกียรคาม พื้นของกลองแตรสังข์
ระฆังถึงสกลสมโหรทักก็กกองทำนุกก็ "

(2) บทละครเรื่องอิเหนา ฉันทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 หน้า 69

(3) คุณ ในภาษาเขมร ว่าเป็นชื่อของศิลปินการใช้เครื่องอาวุธต่อสู้กันในระยะสั้น
เป็นวิชาพิเศษอย่างหนึ่งของนักรบในสมัยโบราณ

และกล่าวถึงไว้ในโคลงนิราศทิวาชัย ว่ามีเล่นในเทศกาล
ไหว้พระมหาธาตุนครลำพูนด้วย

นักขุนแคนคู่ครอง	สละไฉน
ไฟโอรุสลายสดับใส	คอกสร้อย
บางตูบบางบ่ไป	แพงรำ รักเอ๋ย
เสลยเบอยสหน้าชอย	ชอบด้วยโดยระบ่า ฯ

โดยเหตุที่คนไทยเป็นนักรบสืบทอดมาแต่โบราณกาล ศิลปแห่งการรำ
เพลง อาวธกจึงกล่าวนี้ จึงได้เป็นสมบัติประจำตัวของคนไทยแต่ครั้งเฒ่า และนับว่า
เป็นคนเฒ่าแห่งแบบระบำชนกที่เรียกว่า "วีรชัย" ซึ่งเห็นได้จากรำใช้ในการแสดง
โขนหลายตอน เช่นตอนตรวจพลยกทัพ และตอนแสดงการรบเป็นต้น

หนังใหญ่

มหรสพอีกอย่างหนึ่งของชาติไทยในสมัยโบราณ คือ หนัง
ซึ่งเรียกกันในภายหลังว่า หนังใหญ่ เพราะมีหนังตลก ซึ่งเป็นหนังตัวเล็กเกิดขึ้น
อีกอย่างหนึ่ง จึงเรียกให้แตกต่างกันออกไป

ตัวหนังที่ใช้เล่นนี้ใช้แผ่นหนังวัวสดสด เป็นรูปตัวละครอน
ในเรื่อง รามเกียรติ์ กล้วยลวดลายงดงามวิจิตรพิสดารมีไม้ผูกทาบตัวหนังไว้ทั้งสองข้าง
เพื่อให้หนังตลกคงไม่คดหรืองอ และไม่พองจนเกินไปทำให้มันยืนยาวทนลงมา
ได้ตัวหนังเป็นสองข้าง เพื่อใช้มือทั้งสองจับถือและยกไต่ตัก

สถานที่เล่นเขาปลูกโรงชิงจ่อ โดยใช่ไม่ได้ ถ้าไม่มีไม้ไผ่จะใช้
ไม้อื่นที่ตากเหือดขนาดลำไม้ไผ่แทนก็ได้ มักเป็นเสา 4 ต้น และใช้ผ้าขาวคาดเป็นจ่อ
ยาวขาว 9 วา สูงราว 3 วา ส่วนด้านหลังของจอนั้น เขาจุดไฟและก่อไฟขึ้นไว้
เพื่อให้เห็นเงาตัวหนังซึ่งมีลวดลายวิจิตรนั้นมาติดอยู่ที่จอผ้าขาว แล้วคนเล่นหนัง
ก็จับไม้ทาบตัวหนังนั้น ๆ คนหนึ่งถือตัวหนังหนึ่งตัว ตัวหนังขึ้นพันศีรษะของคนแล้ว
ก็เดินออกไปตามเพลงดนตรี และบรรพทักย์เจรจาตามที่กำหนดไว้ในท้องเรื่อง
คนเล่นหนังนี้เรียกว่า "คนเชิด" คนเชิดหนัง จะต้องเชิดให้เงาของตัวหนังไปติด
อยู่ที่จอผ้าขาว เพื่อคนดูจะได้เห็นรูปและลวดลายอันงดงามของตัวหนังได้เด่นชัด
แต่คนเชิดไม่คงพูดและร้อง เพราะมีคนพูดแทน เรียกว่า "คนพากย์" คนพากย์
จะต้องเป็นคนรอบรู้เรื่องราวที่จะเล่นหนังตอนนั้น ๆ ก็ และเป็นกวีอยู่ในตัวด้วย
เพราะต้องพากย์เป็น "คำฉันท" และ "กาพย์" บางตอนก็เจรจาแทนตัวหนัง
ให้ลืมนึกตลอดจนเป็นคำประพันธ์ที่เรียกว่า "รายยาว" ทั้งเป็นผู้ออกหน้าพากย์
ให้พวกดนตรีทำเพลงประกอบการเล่นด้วย

การเล่นหนังนั้นคงจะเป็นมหรสพที่เชิดหน้าจ่ออย่างหนึ่งในสมัยคน
กรุงศรีอยุธยา เพราะมีกล่าวถึงไว้ในหนังสือเก่า เช่น ในกฎมนเฑียรบาลและอื่น ๆ
แต่ปัจจุบันนี้คงเหลืออยู่แต่หนังสือคำพากย์ คำเจรจา และตัวหนัง อย่างไรก็ตาม
ศิลปะของการเล่นหนังหลายอย่างในชั้นหลังมานี้ได้ตกมาเป็นสมบัติของการเล่นโขน
และโดยเหตุที่โขนและหนังของเรากำกัฏเล่นเรื่องรามเกียรติ์ด้วยกัน และตัวสำคัญ
ที่ครูบารจารย์และศิลปินที่พากันเคารพบูชาานั้น นอกจากพระเป็นเจ้าทั้งสามแล้ว
ก็มีตัวฤาษี ซึ่งเข้าใจว่า คือ พระฤคษณ์ ซึ่งเปี่ยมบรมครูทางโขนละคร

กฉกกถิ

ศิลปในการเล่นโขนของเรา มีหลายอย่างที่เหมือนกับของอินเดีย โดยเฉพาะเหมือนกับการเล่นละครโนราห์หนึ่ง ที่เล่นกันในอินเดียใต้ตอนแคว้นมณาร ซึ่งเรียกว่า " กฉกกถิ " โขนแยกออกได้เป็น 2 คำ คือ ถก แปลว่า นิยาย และ กถิ แปลว่า การอ่าน เมื่อรวมแล้วก็แปลว่า การเล่นเรื่องนิยาย

กฉกกถิ เป็นละครพื้นเมือง และเป็นศิลปโบราณแบบหนึ่งของอินเดีย มีแบบแผนและหลักวิชาทางนาฏกรรมและศิลปตรงกันที่กล่าวไว้ในคัมภีร์นาฏยศาสตร์

เรื่องที่เล่นเป็นเรื่องตำนานเกี่ยวกับพระเป็นเจ้า และเรื่องกาพย์ต่างๆ มีดนตรี และมีร้อง หรือคนพากย์ยืนอยู่เบื้องหลังตัวละคร ซึ่งทำหน้าที่เป็นจังหวะในคามยท มีการแสดงหน้าและเครื่องไหวอวยวะ ซึ่งก็เทศน์เป็นการแปลความหมายด้วยท่าประกอบให้เข้าใจคำพากย์ที่เป็นกาพย์นั้น การแสดงท่าทางก็ต้องทำให้เขาค้นไปคล้ายเสียงดนตรี และโดยมากเวลาเล่นเรามีแต่เพียงเครื่องกลองคับ " ชลระ " (จิง) และ " เจงกละ " (ช้อง) กลองที่ใช้มี 2 ชนิดคือ มัทฉลัม กลองยาว คีด้วยมือ 2 ข้าง (รูปคล้ายตะโพนของเรา) และ เจนไค กลองใบใหญ่ ใช้ค้ำข้างเดียวด้วยไม้ 2 อัน (กลองทัด ?) เรื่องที่นำมาเป็นบทสำหรับเล่น กฉกกถินี้เป็นมหากาพย์ เรื่อง มหาภารตะ เรื่อง รามายณะ และเรื่องนิยาย ในคัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ

กฉกกถิในแคว้นมณารนี้ บางท่านก็ว่ามีศิลปทั้งการเล่นต่างจากในแคว้น เติลังกา (กาลิงการาษฎร์) ซึ่งตั้งอยู่ทางมหาสมุทรอินเดียแคว้นนี้จะจนออกซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นท้องถิ่นที่ชาวอินเดียแหล่งนี้อพยพพัฒนาอยู่ในหมู่เกาะชวาแต่โบราณ

ต้นเดิมของการเล่นเตนรำชาว มีท่ามือ และท่าอวัยวะต่าง ๆ ก็ว่าเป็นแบบอย่าง
ชนิดเดียวกันกับของละครอนโบริดแดนแคว้นเคลิงค์ ที่เทศาณเบริงบาตัน

" มีลายสลักเรื่องรามายณะตั้งแต่พระนารายณ์บรรทมอยู่ที่เกษียรสมุทร เทศา
ไปเชิญเสด็จให้อวตารลงไปปราบยักษ์ จนถึงกาดังเริ่มจะจอนถนนเป็นที่ลุด " (4)
อารยธรรมคานนี้ของอินเียอาจจะไคผ่านชาวและไปทางแหลมอินโคจีน แล้วประคิมฐาน
อยู่ในอาณาจักรจามและชอมโบริดอีกก้วย

เมื่อ พ.ศ. 2476 พิพิธภัณฑสถานไกรรูปหล่อทองสัมฤทธิ์รูปหนึ่ง
ขนาดเล็ก สูงประมาณ 6 นิ้ว จากเมืองพิมาย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ
โปรดเกล้าฯ ประทานว่า " เป็นรูปยักษ์รำท่าท่า " ปฐม " ตรงตามตำราของไทย
เป็นเก่ายืน และตรงท่าตำราของอินเียเรียกว่า " วัยลีทุม " (5) ท่าที่เรียกว่า
วัยลีทุม หรือ วัยมลิทะ นั้นเป็นท่ารำท่าหนึ่งของอินเีย ซึ่งเรียกว่า " กรณะ "
กล่าวไว้ในตำราภคตนาฏยศาสตร์ ว่ามีอยู่ 108 ท่า ท่าเป็นภาพแกะสลักไว้ที่ประตู
เทศาณเมือง จัฑมพรัม (6) มณฑลทราสในอินเียใต้ รูป " มารร่า "
หล่อสัมฤทธิ์จากเมืองพิมายนี้ก็เป็นฝีมือช่างสมัยลพบุรี (ราว พ.ศ. 1500 - 1800)
ซึ่งเห็นหลักฐานอย่างหนึ่งแสดงให้เห็นว่า อาจเป็นรูปหนึ่งในหลายรูปที่ครูบาอาจารย์
หล่อขึ้นไว้หรือนำมาใช้สำหรับสอนทำนาฏศิลป์ให้ศิษย์รำท่าท่าให้ถูกต้องตามตำรา
ของเดิมอาจมีครบทั้ง 108 รูปก็ได้

(4) เล่าเรื่องไปชวครั้งที่ 3 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 67) ฉบับพิมพ์โรงพิมพ์
พระจันทร์ พ.ศ. 2480. หน้า 52

(5) ตำราพ่อนรำ พระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ ฉบับพิมพ์โรงพิมพ์
โสภณพิพรรณากร , พ.ศ. 2466

(6) จัฑมพรัม - = จิต + อัมพร แปลว่า อากาศในใจ ซึ่งถือว่า เทศาณ
ณ. เมืองจัฑมพรัม เป็นศูนย์กลางของโลก

นาฏกรรมที่ใช้เรื่องรามายณะ หรือ เรื่อง รามเกียรติ์ เป็นหัวข้อแสดงนี้ คงจะเป็นนาฏกรรมที่นิยมยกย่องกันอยู่ในราชสำนักแห่งอาณาจักรโบราณในแหลมอินโดจีนด้วย ดังปรากฏมีภาพศิลปะเรื่องรามเกียรติ์สมัยขอม ที่ปราสาทหินพิมาย และภาพศิลปะเรื่องรามเกียรติ์ก่อนพระลักษณะถูกศรนาคราช สมัยลพบุรี คับโบราณวัตถุที่นครชุม และภาพศิลปะที่นครวัด ซึ่งมีเค้าล่อให้เห็นว่าเป็นต้นเดิมของการเล่นที่ชาวไทย เราได้รับแบบฉบับ แล้วนำมาประดิษฐ์สร้างขึ้นเป็นชนิดที่เรียกว่า " ชักนาคถึกคำบรรพ์ " และ " เล่นการถึกคำบรรพ์และเพื่อประชันรู้ดีดแปลงแล้ว นำศิลปะชนิดต่าง ๆ ของ กระบี่กระบองและหนัง เข้ามารวมส่วนกันไว้ในภายหลัง จึงเกิดเป็นนาฏกรรมขึ้นอีก ชนิดหนึ่ง เรียกกันว่า " โขน "

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 2

กำเนิดโขน

ชักนาคคิกค้ำบรรพ

การละเล่นที่เรียกว่า "ชักนาคคิกค้ำบรรพ" นี้มีพรรณนาไว้ใน
กฎมนเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนกล่าวถึงพระราชพิธีอินทราภิเษก
" การพระราชพิธีอินทราภิเษก ตั้งพระสุเมรุสูง เส้น (หนึ่งคืบ) 5 วา ในกลาง
สนามนั้น (ตั้งภูเข) อีสันธร (และ) ชุกุนธร สูงเส้นหนึ่ง (ภูเข) กรวีก
สูง 15 วา เขาไกรลาสสูง 20 วา ..... นาค 7 ศรีจะเกียพระสุเมรุ
นอกสนาม..... ช้างวักเคอ (แดง) เป็นรูปอสูร 100 มหาดเล็ก (แดง)
เป็นเทพก 100 (แดง) เป็นพาลีสู้ครีพ มหาขมภู และบริวารพานร (รวม)
103 ชักนาคคิกค้ำบรรพ อสูรชักหัว เทพชักหาง พานรอยู่ปลายหาง "
ครั้นถึงวันที่ 5 ของพระราชพิธีเป็นวันกำหนดชักนาคคิกค้ำบรรพ " จัน (ที่) 6
ตั้งน้ำสุรามฤต 3 คุ่ม ตั้งข้าง 3 ศรีจะ มาเผือก อสุภราช ครุฑธราช นางการา
หน้างาน ตั้งเครื่องสรรพยุทธ เครื่องช่าง และเชือกขาศนอกไชย ตั้งโคมร ของ้าว
รูปน้ำสุรามฤต เทพคาญ (เล่น) คิกค้ำบรรพร้อย (หนึ่งและ) รูปพระอิศวร
พระนารายณ์พระอินทร์พระพิศุภกรรม จือเครื่องดำรับตามธรรมเนียม เช้ามาถวาย
พระพร (7)

การละเล่นชักนาคคิกค้ำบรรพในพระราชพิธีอินทราภิเษกนี้ คงจะได้
แบบอย่างมาจากขอมมพราະในนครวัดกัจำวัดักเพื่อชักนาคทำน้าอมฤตไว้ที่แห่งระเบียง
ก้นตะจันออกเฉียงใต้ของนครวัด

หลักฐานอีกอย่างหนึ่งในทางลักษณะและแบบของโบราณสถานวัดดู ดังจะเห็นได้จาก
รูปปรากฏแบบขอมที่สร้างขึ้นไว้ในวัดพระราม และวัดมหาธาตุ เป็นต้น

กวนน้าอมฤต

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์เล่า เรื่อง
กวนน้าอมฤตนี้ไว้เป็นย่อๆ ในหนังสือ " บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ " ว่า

" เทพธิดาและอสูรอยากจะได้ครอบครอง พนจากความตาย จึงชวนกัน
กวนเกษียรสมุทรทำน้าอมฤต เอาเชาแมนทรคีรีเป็นไม้กวน เอาพญาวาสูกรีเป็นเชือก
พญาวาสูกรีพนพิษเป็นไฟพาคันไ้รับความเค็กร้อน พระนารายณ์เชิญให้พระอิศวร
เสวยพิษเพื่อคัมความเค็กร้อน พระอิศวรก็เสวยพิษเข้าไป (พระศอกจึงกลายเป็น
สีนํ้า เพราะพิษไหม้) เทพธิดาและอสูรชักเชาแมนทรคีรีหมุนกวนไปอีก จนเข้าทะเล
ลงไปใต้โลก พระนารายณ์จึงอวตารเป็นเตาไปรองรับเชาแมนทรคีรีไว้ไม่ให้ทะเลไป
ไ้ได้อีก การกวนจึงกระทำต่อไปไ้สะดวก เทพธิดาอสูรทำสงครามกันชิงน้าอมฤต
พระนารายณ์ถวยน้าอมฤตไปเสียพนจากฝั่งเกษียรสมุทรแล้ว พวกอสูรมิไ้มีโอกา
สกินน้าอมฤต ก็ตายในที่รบเป็นอันมาก เทพธิดาจึงเป็นใหญ่ในสวรรค์ "

เรื่องนี้ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า เป็นเรื่องที่พระวิศวามิตรมุนีได้
ให้พระรามและพระลักษมณ์ฟัง เมื่อพระมุนีพา कुमार ทั้งสองนั้นเดินทางไปกรุงคันธ
ณ. กรุงมิลินดา ต่อมาจึงไ้มีผู้นำเอาเรื่องกวนน้าอมฤตนี้มาแต่งขึ้นเป็นละครคอนสันสกฤต
เรียกชื่อว่า " อมฤตมถนะ " แปลว่า " เรื่องกวนน้าอมฤต " หรือ " สมุทรมถนะ "
แปลว่า " เรื่องกวนน้าทะเลให้เป็นน้ำทิพย์ " จัดเป็นละครประเภทหนึ่ง เรียกชื่อ
ตามแบบละครคอนสันสกฤตว่า " สมวการ " เป็นละคร 3 องก์จบ ใช้สำหรับเล่น

เป็นบทเบิกโรงละครก่อนแสดงเรื่องใหญ่ มีลำดับการแสดงดังนี้คือ 1. ปูระรังคะ
2. ละครประเภท " สมภาร " เรื่องกวนน้าอมฤต 3 เล่นละครเรื่องใหญ่

เล่นการศึกษารรพ

สมเด็จพระราชดำรัสราชานุกาฬไภระพานอชิตายลักษณะการที่ท่า
ในพระราชพิธีอินทราภิเษกนั้น เป็นการ เล่นแสดงตำนานในไสยศาสตร์ เพื่องแสวงหา
สวัสดิมงคล อันสืบเนื่องมาจากมูลเหตุเช่นเดียวกันกับที่เล่นโขนในเรื่องรามเกียรติ์
มีข้อความในพระราชพงศาวดาร เมื่อรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2
ครองกรุงศรีอยุธยาว่า " เมื่อ พ.ศ. 2039 ท่านประพาศการเบญจาพิชพระองค์ท่าน
และให้เล่นการศึกษารรพ " ซึ่งเป็นอันสันนิษฐานได้ว่า การเล่นศึกษารรพ
เมื่อ พ.ศ. 2039 ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 คงจะมาจากการเล่น
" ชกนาคศึกษารรพ " ในพระราชพิธีอินทราภิเษก และอาจจะเล่นกันกลางสนาม
ในที่กลางแจ้ง การเล่นชกนาคศึกษารรพในพระราชพิธีอินทราภิเษกก็คงจะมาจาก
การเล่นละครสั้นสกุล เรื่องกวนน้าอมฤต ซึ่งสืบเนื่องมาเป็นชั้น ๆ หนึ่งเอง

ผู้แสดงชกนาคศึกษารรพและเล่นการศึกษารรพ จะแต่งตัวกัน
เป็นรูป อสูร เทวดา พาลี สุกริพ ท้าวหาซมฏ วานรบริวาร และรูปพระอิศวร
พระนารายณ์ พระอินทร์ พระวิฆกรรม อย่างไรก็ตามนั้นไม่มีผู้ใดทราบลักษณะใดถูกต้อง
นอกจากนั้นจะมีการประชันหัว แล ชกขึ้นได้ เหมือนอย่างหัวโขน หรือเพียงแต่สวมลอมพอก
ลอมพอกอย่างผู้แต่งตัวเป็นเทวดา เจ้ากระบวนแต่ หรือไม่ว่าไม่มีใครทราบได้
เช่นเดียวกัน คนที่รับหน้าที่ประกอบการเล่นชนิดดังกล่าวนี้ จะเหมือนการเล่น
กระบี่กระบองและเล่นหนังหรือไม่ก็มีโทษหลักฐานกล่าวไว้ แต่ความที่กล่าวไว้ใน

พระราชพงศาวดาร เมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครองกรุงศรีอยุธยา ทรงทำพิธีปลงศักราชเมื่อ พ.ศ. 2181 อาจจะเป็นเอาแบบอย่างการเล่นชักนาค ลีกลำรพ ในพระราชพิธีอินทราภิเษกก็ได้ ซึ่งก็ปรากฏกล่าวไว้ว่า " เป้าด้งษ์ กุริยคนตรี พิศนาคย์ คาคของไชยเกร็นี่สนั่น คัพททองโกลาหลทั้งพระนคร "

" เป็นที่น่าประหลาดว่า เหตุใดในระยะนั้นจึงไม่ปรากฏเรียก การเล่นดังกล่าวมาแล้วว่า " โชน " เพราะตลอดเวลาที่พูดถึงการเล่นใน หลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวมา ไม่ปรากฏเรียกการเล่นเหล่านั้นว่า " โชน " ทั้งไม่ปรากฏคำว่า " โชน " ในจารึกหรือเอกสารสมัยโบราณของไทยเลย และเรื่อง ที่ใช้สำหรับเล่นโชนของเราก็คงปรากฏใช้แต่เรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีกำเนิด เล่มมาจากรามายณะของฮินดูว่าสมิทในประเทศอินเดีย มิได้เล่นตอนความนำอมฤต เหมือนที่กล่าวถึงในตำนานรามายณะแล้ว หากแต่ในกรมเล่นชักนาคลีกลำรพ ได้พรรณนาถึงผู้เล่นแต่งตัวเป็นเพศก อสุร (ยักษ์) ถึง เหมือนดั่งโชนเล่นเรื่อง รามเกียรติ์ ด้วยเหตุนี้ ก็สืบบางส่วนของการเล่นโชนอาจสืบเนื่องมาจากเล่นชักนาค ลีกลำรพข้างก็ได้ ที่กล่าวมานี้เป็นการหาที่มาของมหานาฏกรรมชนิดหนึ่งซึ่ง เรียก ว่า " โชน " ของเรา (8)

(8) ขนิท อนุโพธิ์ , โชน , กรมศิลปากรจัดพิมพ์ เนื่องในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเชษฐมงคล , พ.ศ. 2500 หน้า 17

บทที่ 3

ที่มาของคำว่า โชน

สิ่งที่โลกได้มาแล้วในบทก่อนว่า ไม่ปรากฏเรียกคำว่า " โชน " ในจารึกหรือเอกสารยุคโบราณของไทยเลย ในลิลิตพระลอได้มีคำกล่าวในตอน ที่การจัดงานมหรสพในงานพระศพของพระลอ และพระเพื่อนพระแพงซึ่งมีอยู่ว่า " ขยายไฟโรงโชนโรงรำ ทำระทวารเทียน " แต่บางฉบับกลับเป็นว่า " ขยาย โรงหนังโรงรำ " ซึ่งก็คงจะมีผู้เปลี่ยนไว้เมื่อไรนั้นไม่ปรากฏ ปัญหาที่เราจะต้อง มาพิจารณาค้นนั้นก็อยู่ตรงที่ว่า เหตุใดจึงเรียกนาฏกรรมชนิดนี้ว่าเป็น " โชน " ? และคำว่า " โชน " เป็นคำที่บัญญัติขึ้นในภาษาไทย หรือเป็นคำที่ยืมมาใช้จาก ภาษาอื่น ? และปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ก็จะได้นำเอาข้อคิดเห็นนาย ชินิต อยู่โพธิ์ มากล่าวดังต่อไปนี้

โชนในภาษาเบงกาลี

มีคำที่มีสำเนียงและอักษรวิธีใกล้เคียงคำว่า " โชน " ของเรายูคำหนึ่ง คือคำว่า " โซละ " หรือ " โซล " บางทีก็เขียนเป็น " โซทะ " ใ้มีนักปราชญ์ ทางภาษาชาวอินเดียคนหนึ่งได้อธิบายคำว่า " โซล " นั้น เป็นชื่อของดนตรี เครื่องหนึ่งชนิดหนึ่งของชาวฮินดู ใช้สำหรับตี รูปร่างเหมือนมฤตังคะ (ตะโพน ?) แต่เครื่องทุ้มภายนอกของ โซล ทำด้วยหิน โซลไม่มีสายหรือเส้นเชือกสำหรับถ่วงเสียง เหมือนมฤตังคะ เครื่องดนตรีชนิดนี้รวมอยู่ในประเภทของ เครื่องดนตรีที่ใช้ตีเล่น ในงานมงคล ส่วนใหญ่เป็นเครื่องดนตรีที่พวกนัชายโฆดพในแคว้นเบงกอลนิยมใช้ และกล่าวว่า โซล มีสำเนียงดังมาก ใช้ประกอบการเล่นชนิดหนึ่งเรียกว่า " ยাত্রา "

ของชาวเบงกาลี (ออกเสียงอ่านใกล้เคียงไปทางชาครา แปลว่า ละคอนเร) ซึ่งก็คงคล้าย ๆ กับละคอนชาครีของเรา และกล่าวว่า เขาใช้ชื่อโซลเพื่อประกาศให้ประชาชนในตำบลบ้านใกล้เคียงได้ยินด้วย

สมมติว่า โซล หรือ โซทะ ของเบงกาลี เคยเข้ามาในดินแดนของเรา และนำมาใช้ประกอบการเล่นนาฏกรรมชนิดหนึ่ง เราก็จะพาดันที่หักเรียกชื่อการเล่นชนิดนั้นว่า " โซล " ตามชื่อเครื่องดนตรีไปด้วย เช่นเดียวกับโชนที่ชื่อ โซติ ประกอบการรำชนิดหนึ่ง เราจึงเลยเรียกการรำชนิดนั้นว่า " รำโชน " แล้วต่อมาภายหลังมาเปลี่ยนเรียกกันเสียใหม่ว่า " รำวง " อย่างนี้ก็อาจเป็นไปได้เหมือนกัน

โชนในภาษาทมิฬ

คำว่า " โซล " นี้ ก็มีสำเนียงใกล้เคียงคำว่า " โกล " หรือ

" โกลัม " ในภาษาทมิฬ ซึ่งอาจแปลได้ว่า " เพศ " เช่นเพศชาย เพศหญิง หรือการแก่งัด หรือการประคับคองแก่งัดตามลักษณะของเพศให้รู้ว่าเป็นชาย เป็นหญิงก็อย่างเช่น ผู้ชายต้องนุ่งกางเกง ผู้หญิงนุ่งกระโปรง ความหมายของ " โกลัม " นี้ก็จะหมายถึงกิริยาที่เขาแต่งโรยแต่งตามหน้าบานก็ได้ ซึ่งความหมายหลังนี้ออกจะห่างจากจุดมุ่งหมายไป

โชนในภาษาอูรดู

ท่านอาหมัดทุมมารสวามีได้เสนอคำที่ท่านพบในพจนานุกรมเปอร์เซีย หรืออูรดู ของท่านสโต๊ทกาส คือคำว่า " มุรืตวาน " อันมีความหมายว่า " ผู้ซึ่งแสดงภาพของ เทวดาและมนุษย์ที่จะได้รับรางวัลและการลงโทษในวันก่ตัวขึ้นคืนชีพ แล้ว (ผู้แสดงนั้น) ได้รับสิ่งรางวัลในการแสดงจากบรรดาผู้ดูทั้งหลายซึ่งเมื่อแยกคำออกมาแล้ว สามารถอธิบายได้ดังนี้

" มุรืต " หมายถึงเทพา หรือ หุ่น

ปด.
1/01
2516
020

" กวาน " หรือ " โชน " หมายถึงผู้อ่านหรือผู้รับรองแพศยาคูศาคา หรือหุ่น ซึ่งก็อาจจะหมายถึงผู้เจรจาและผู้พากย์อย่างคนเจรจาและพากย์ขึ้น ของเราก็คงเป็นได้

เราสามารถที่จะสรุปคำว่า " โชล " ของเบงกาลี , " โกล " หรือ " โกลัม " ของทมิฬ และ " โชน " ของอิหร่าน อันมีความหมาย คล้ายคลึงคำว่า " โชน " ซึ่งเป็นนาฏกรรมของเรา มีความหมายเป็น 3 ทาง คือ

1. จากคำว่า " โชละ " ของเบงกาลี เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง ซึ่งคล้ายหนังและใช้ตี รูปร่างเหมือนตะโพน

2. จากคำว่า " โกล " หรือ " โกลัม " ของทมิฬ หมายถึงการ ตกแต่งประดับประดาร่างกายแสดงตัวให้หมายรู้เพศ

3. จากคำว่า " กวาน " หรือ " โชน " ของอิหร่าน หมายถึง ผู้อ่านหรือผู้รับรองแพศยาคูศาคาหรือหุ่น

ทั้งสามนี้มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า " โชน " ของไทย แต่ถึงยังขาดความหมายถึงผู้เฒ่าผู้รา ซึ่งอย่างไรก็ตาม แต่เดิมนั้นก็มาจากอิหร่านเพี้ยนกัน เพราะแม้ว่าเป็นคำอิหร่าน ท่านอาหมันทกุมารสาวมิกวามีกำเนิดหรือมีอิทธิพลของอินเดีย

สำหรับปัญหาที่ว่า คำทั้งสามนี้จะเข้ามาสู่ประเทศไทยได้อย่างไรนั้น ? เป็นปัญหาที่ไม่ยากเลย ทั้งนี้เพราะจากหลักฐานที่นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ กล่าวว่า ปรากฏมีศิลปะและวัฒนธรรมเป็นอันมาก ของชนชาติที่อยู่ในดินแดนเหล่านั้น ได้เดินทางมาค้าขายพ่อค้าพาณิช และผู้เฒ่าผู้เฒ่าแพร่ศาสนา แล้วเข้ามาสู่ดินแดนใน หมู่เกาะชวา มลายู และ แหลมอินโดจีน ทั้งเดินทางเลียบตลอดไปจนถึงจีน และ ญี่ปุ่นด้วย ส่วนศิลปะ และวัฒนธรรมจากประเทศอิหร่านนี้ ก็อาจมาค้าขายพ่อค้าพาณิช และผู้เฒ่าผู้เฒ่าแพร่ศาสนาอิสลามเช่นเดียวกัน ดังที่นักศรัทธาไทยเราได้รับบรรณาการ

ม้าอิหร่านและหนังสืออิหร่านราชธรรม หรือ สิบสองเหลี่ยม ซึ่งเข้ามาสู่สุวรรณภูมิ
ของไทยเป็นต้น

โชนในภาษาเขมร

ในพจนานุกรมภาษาเขมร ได้ให้คำอธิบายของคำว่า " ละคอน " (เขียนเป็น " ละโชน ") ว่า " มหรสพอย่างหนึ่งเล่นเรื่องต่าง ๆ " คำว่า " โชล " (เหมือน " โชล " ของเบงกาลี) ว่า " ละคอนชาย เล่นเรื่องรามเกียรติ์ " ซึ่งถ้าคำว่า " โชน " และศิลปะแห่งการเล่นโชนของเรา จะใช้ทั้งชื่อและเอาแบบอย่างทางศิลปะในการเล่นการแสดงมาจากขอมหรือเขมรก็ไม่ เป็นสิ่งที่น่าแปลกอันใดเลย เพราะจากหลักฐานทางก้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้น ไทยเราได้รับเอาอิทธิพลทางก้านวัฒนธรรมของขอมมาโบราณกาลแล้ว อีกทั้งคำไทย และคำเขมรก็มีคำอยู่เป็นต้นคล้ายแทบจะไม่ออกจากคำไหนเป็นคำไทย คำไหนเป็นคำเขมร .

บทที่ 4

วิชาการของโขน

ศิลปะแห่งการเล่นโขน เมื่อเริ่มเล่นเป็นครั้งแรกก็มักจะเล่นคั่นกลางสนาม เช่นเดียวกับ " ฉกนาคศึกค้ำวรพ " ในพระราชพิธีอินทราภิเษก และเรียกคั่นในชั้นหลังว่า " โขนกลางแปลง " ซึ่งเมื่อเจริญก้าวหน้าขึ้นก็มีการคิดดัดแปลงแก้ไข ปลุกโรงให้เล่น ซึ่งก็เรียกกันว่า " โขนโรงนอก " (โขนนั่งราว) ไม่มีร้อง มีแต่พากย์คล้ายเจรจา เมื่อนิยมดัดแปลงการเล่นโขนด้วยวิธีต่าง ๆ เกิดขึ้นจึงเกิดมีคำเรียกแยกประเภทของโขน ดังที่จะอธิบายความหมายของแต่ละชนิด ดังต่อไปนี้

โขนกลางแปลง

โขนกลางแปลง คือการเล่นโขนบนพื้นดิน กลางสนาม ไม่ต้องสร้างโรงให้เล่น เมื่อ พ.ศ. 2339 ในรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ก็ได้คิดให้การเล่นโขนกลางแปลงครั้งหนึ่งในงานฉลองพระอิศริยยศแห่งพระปฐมบรมชนกาทิราช ซึ่งได้กล่าวไว้ในพงศาวดารว่า " ในการมหรสพสมโภชพระบรมอิศริยยศนั้น มีโขนฉกรรอกโรงใหญ่ ทั้งโขนวังหลวงและวังหน้า แล้วประสมโรงเล่นคั่นกลางแปลง เล่นเมื่อศึกทศกัณฐ์ยกทัพ ลับลิบขุนลิบรล โขนวังหลวงเป็นทัพพระราม ยกไปแต่ทางพระบรมมหาราชวัง โขนวังหน้าเป็นทัพทศกัณฐ์ ยกออกจากพระราชวังบวร ฯ มาเล่นรบคั่นในท้องสนามหน้าวัดพลาล ถือมีปืนยาวเหยี่ยวมรภ เเกวียนลากออกมาชิงคันทันไป

ซึ่งเมื่อดูความเรื่องราวและเหตุการณ์แล้วสันนิษฐานว่า โขนกลางแปลงนั้นคงจะเห็นคั่นเฉพาะตอนยกทัพเท่านั้น เพลงดนตรีที่พากย์ก็คงมีแต่หน้าพากย์ บทก็คงมีแต่คำพากย์คล้ายคำเจรจา เช่นเดียวกับโขนนั่งราว จะมีความแตกต่างคั่นก็แต่

เล่นกลางสนาม แบบเล่นชักนาคลิกคำพรรพในครั้งโบราณ

โซนโรงนอก (โซนนี้กราว)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ว่า " เช่นที่เล่นกันในงานมหรสพหลวง อย่างที่เคยมีในงานพระเมรุหรืองานฉลองวัดเป็นคน คือที่เรียกตามปากกลางว่า โซนนี้กราว " โซนนี้กราวนี้จัดแสดงบนโรงไม่มีเตียงสำหรับตัวนายโรงนั่ง มีราวพาดคามล้วนยาวของโรง ตรงหน้าฉากออกมามีช่องทางใหญ่แสดง เกล็ดไกรรอบราว ตัวโรงมักมีหลังคา เป็นตัวโซนแสดงบทของคนแล้วก็ไปนั่งที่ราว สมมติเป็นเตียง หรือ ที่นั่งประจำตำแหน่ง ไม่มีชัยร้องมีแต่พากย์ คับ เจริจา ปี่พาทย์กับบรรเลงแต่เพลงหน้าพาทย์ เช่น กราวใน กราวนอก ลูกพากย์ และตระโหม่งเป็นคน เพราะต้องบรรเลงเพลงหน้าพาทย์มาก ตามปรกติจึงใช้ปี่พาทย์ 2 วง วงหนึ่งตั้งหัวโรง วงหนึ่งตั้งท้ายโรง หรือตั้งทางซ้ายของโรง วงหนึ่ง ทางขวาของโรงวงหนึ่ง จึงเรียกปี่พาทย์ 2 วงนี้ว่า วงหัว วงท้าย หรือ วงซ้าย วงขวา

การแสดงโซนโรงนอก หรือโซนนี้กราวนี้ ยังเรียกว่า " โซนนอนโรง " ได้อีก คือในเวลาบ่าย ก่อนถึงวันแสดงวันหนึ่ง ก็ให้ปี่พาทย์ทั้ง 2 วงโหมโรงในเวลาโหมโรงนั้น พวกโซนจะออกมากระหุงเส้าตามจังหวะเพลงที่กลางโรงจบโหมโรงแล้วก็แสดงคอนพิราพออกเพียวป่า จับสัตว์กินเป็นอาหาร พระรามหลงเข้าสวนพวาทองของพิราพ เสรีจแสดงคอนนี้แล้วก็หยุด พักนอนค้างคืนเฝ้าโรงนั้นอยู่คืนหนึ่ง รุ่งขึ้นจึงแสดงตามเรื่องที่ได้จัดไว้ต่อไป คอนนี้เองที่เรียกกันว่า " โซนนอนโรง "

โซนหน้าจอ

โซนหน้าจอ คือโซนที่เล่นตรงหน้าจอ ซึ่งแต่เดิมเขาซึ่งไว้สำหรับเล่นหนังใหญ่ ต่อมาภายหลังเมื่อโซนนี้เป็นที่แสดงโซนแล้ว ก็นิยมทำเป็น " จอแขวะ " คือเจาะที่ปลายทั้งสองข้างจอทำเป็นช่องประตูเข้าออก แล้วทำเป็นรูปซุ้มประตู เช่นประตูเมืองทั้งสองประตู ด้านหนึ่งของจอเขียนเป็นรูปปราสาทราชวัง สมมติเป็นกรุงลงกา อีกด้านหนึ่งของจอเขียนเป็นค่ายพิชัยพลของพระราม แล้วตอนเชื่อกบนเขียนรูปนาง เมขลา ลอดทวารด้านหนึ่ง รามสูรชาวขวานด้านหนึ่ง เห็นขึ้นไปเขียนรูปคงพระอาทิตย์ พระจันทร์ อยู่กลางดวง

ต่อมาเมื่อความนิยมในเรื่องหนังใหญ่หมดไป เวลาเล่นโซนกลางแจ้ง ในภายหลัง ก็เลยสร้างโรงสำหรับเล่นโซนเป็นแบบจอเล่นหนังใหญ่ไป และในสมัยหลังนี้โซนไคแย่งเอาคำพากย์ คำเจรจาหน้าพาทย์ คนตรี ตลอดจนจอของหนังไปหมด ก็เรียกโซนที่เล่นหน้าจอหนังนี้ใหม่ว่า " โซนหน้าจอ "

โซนโรงใน

โซนโรงในไคเริ่มขึ้น ก็เนื่องจากมีผู้นำเอาการแสดงโซนลับละคอนเข้ามาสมคั่น การแสดงก็มีทั้งออกท่าร่าเริงและมีพาทย์ มีเจรจาตามแบบโซนลับนำเพลงขับร้องและเพลงประกอบกิริยาอาการของคนตรีแบบละคอนใน และมีระบำรำฟ้อนผสมเข้าด้วย อันเป็นการปรับปรุงให้วิวัฒนาการขึ้นอีก

โซนที่เอกชนเล่นกันภายนอกนั้น มักจะเล่นกันไปตามสะดวกแบบตลาด
ไม่ค่อยจะพิถีพิถันในกันความละเอียดละไมนัก คนพากย์คนเจรจาอาศัยความ
ชำนาญและจรรยาวัตรเรื่องรามเกียรติ์อยู่แล้ว ซึ่งต่างกับพวกโซนที่ประจำอยู่ภายใน
ราชสำนัก จะได้รับการทำนุบำรุงและปรับปรุงบทบาททางตลอดจนเพลงขับร้อง
และดนตรีให้ประณีตงดงามยิ่งขึ้นตามลำดับ

ตั้งแต่สมัยที่นิมนต์เอาเรื่องรามเกียรติ์ไปแต่งขึ้นเป็นบทละคร
สำหรับเล่นละครนอกใน เช่นบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระ
เจ้ากรุงธนบุรี และพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ในรัชกาลที่ 2 เป็นต้น
แสดงว่าวิธีการของโซนนี้ละครนอกในได้คลุกคลีปะปนกันมาโดยลำดับตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว
ทั้งในราชสำนักในราชสำนักช่วยปรับปรุงชกเกลาและปรับปรุงบทบาท บทเจรจา
ให้ไพเราะสละสลวยขึ้นอีกด้วย คำพากย์และคำเจรจาบางตอน พระมหากษัตริย์
ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นด้วยพระองค์เองก็มี เช่นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ทรงพระราชนิพนธ์บทพากย์ ตอน "นางลอย" ไว้อย่างไพเราะเพราะพริ้ง เป็นต้น
ศิลปะแห่งการเล่นโซนภายในพระราชสำนักจึงไพเราะงดงามเป็นอย่างยิ่ง และใน
ภายหลังมาใช้นาฏโณแสดงในโรงอย่างแบบละครนอกใน จึงเลยเรียกกันว่า "โซนโรงใน"

โซนนาถ

ใ้มีผู้คิดร่างฉากประกอบการแสดงโซนบนเวทีขึ้น คล้ายกับ
ละครนอกก็คล้ายบรรพชน คงจะในราว ๆ รัชกาลที่ 5 สำหรับผู้ริเริ่มทำนั้น เข้าใจ
กันว่าเป็นสมเด็จพระยานวิกรมานุรักษ์

วิธีเล่น วิธีแสดง ก็แบ่งฉากเล่นแบบเดี่ยวด้วยละคอนตีกำพรพ
แต่วิธีแสดงเป็นแบบโซนโรงใน มีตัวร้อง มีกระบวนรำ มีท่าเต้น
มีหน้าพาทย์ ความแบบละคอนใน และ โซนโรงใน การประพันธ์สร้างฉาก
ขึ้นประกอบให้เข้าฉากเหตุการณ์และสถานที่ ซึ่งสมมติไว้ในท้องเรื่อง ด้วยเหตุนี้
จึงเรียกศิลปะแห่งการแสดงโซนชนิดนี้ว่า "โซนฉาก"

จะเห็นได้ว่า ศิลปะแห่งการเล่นโซนได้วิวัฒนาการมาตามลำดับ
โซนที่เล่นกันในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็คงแตกต่างจากโซนที่เล่นกันในสมัยกรุงธนบุรี และ
กรุงรัตนโกสินทร์ และในสมัยนี้ โซนที่นิยมเล่นกันในครั้งรัชกาลที่ 1
ก็ย่อมแตกต่างจากที่เล่นกันในรัชกาลที่ 2 และโซนที่เล่นกันในรัชกาลที่ 2 ก็ย่อมมีศิลปะ
แตกต่างไปโดยโซนที่โปรดเกล้าฯ ให้เล่นกันในรัชกาลที่ 6 ซึ่งก็เป็นหลักฐานสำคัญ
อันแสดงให้เห็นว่า เป็นวิวัฒนาการและความเจริญก้าวหน้าของศิลปะประเภทนี้โดยแท้.

บทที่ 5

เรื่องสำหรับเล่นโขน

แต่เดิมนั้น เรื่องสำหรับที่จะใช้เล่นโขนนั้นจะเป็นเรื่องใดไม่สามารถ
มีหลักฐานที่จะทำให้ทราบได้ แต่เรื่องที่ใช้สำหรับเล่นโขนตามที่รู้จักกันแพร่หลาย
ตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้คือ เรื่อง รามเกียรติ์

เรื่องรามเกียรติ์ที่ทั่วไปแต่ง เป็นบทนาฏกรรมนั้นมีหลายยุคหลายสมัยด้วยกัน
เพราะฉะนั้นจึงมีแตกต่างกันบ้างในสำนวนคำประพันธ์นั้น ๆ (ส่วนการแต่งนั้นบางครั้ง
ก็ทั่วทั้งเรื่องหรือเป็นบางตอน ซึ่งมีไว้เพื่อประโยชน์ในการเล่นหนัง เล่นโขน
และเล่นละครคน ต่อไปนี้จะกล่าวเฉพาะที่แต่งไว้เป็นบทนาฏกรรม แต่ละสมัยดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลขสิทธิ์

บทนาฏกรรมรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา

(1) รามเกียรติ์คำฉันท์ ได้มีกล่าวไว้ในหนังสือจินตคามดีของพระโหราธิบดี
ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งยกมาเป็นกลอนตัวอย่างสำหรับแต่งฉันท์ 3 - 4 บท
คือ บทตอนพระอินทร์ให้พระมาตุลีนำรอมถวายพระรามในสนามรบ บทตอน
พระรามดบพระลักษมณ์คร่ำครวญคิดถึงนางสีดาที่ถูกทศกัณฐ์ลักตัวไป บทตอนพรตมา
ถึงมหาบาศฤทธกัณฐ์ และบทตอนพิเภกครวญถึงทศกัณฐ์เมื่อทศกัณฐ์ล้ม ซึ่งพระโหราธิบดี
คงจะได้นิพนธ์มาจากคำพากย์ของเก่าซึ่งทั่วแก่ก่อนได้แต่งไว้สำหรับเล่นหนังหรือเล่นโขน
หรือแต่งไว้เป็นเรื่อง แต่ได้สูญไปเสียแล้ว คงเหลือแต่ที่นำมาเป็นตัวอย่างไว้
ในหนังสือจินตคามดี 3 - 4 บทเท่านั้น และบทที่นำมาเป็นตัวอย่างสำหรับแต่งฉันท์ลักษณะ
ต่าง ๆ ในหนังสือจินตคามดีนั้นก็มีหลายบทที่เหมือนฉบับหนังสือเรื่องหนึ่งซึ่งมีชื่อเรียกกันว่า
" นีราศนิลา " หรือ " ราชานิลา "

(2) รามเกียรติ์คำพากย์

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้แบ่งตีพิมพ์คำพากย์เหล่านี้ไว้เป็นภาค ๆ ความมุ่งหมายในชั้นเดิมคงใช้สำหรับเล่นหนัง และต่อมาก็มีผู้นำมาใช้ในการเล่นโขนด้วย

รามเกียรติ์คำพากย์นี้ ถ้าเทียบคัมภีร์แบบของการแต่งกลอน เช่นในหนังสือจินตามณี ก็น่าจะเรียกได้ว่า " คำฉันท์ " แต่ถ้ายึดแบบกวีนิพนธ์ในหนังสือฉันท์ลักษณะ ก็เรียกว่า " กาพย์ " เพราะมีคำพากย์เป็นกาพย์ และคงจะมีคำเจรจา ซึ่งเจรจาเป็นรายยาว มีสัมผัสคำคั่นต่าง ๆ ในการเล่นหนังและโขนแต่ก่อน ๆ มา " คนเจรจาทุกคนคงจะคงเป็นผู้ที่รู้เรื่องรามเกียรติ์ขึ้นใจอยู่แล้ว และเมื่อถึงตอนที่เจรจาให้ตัวใด ก็ว่าไปตามใจของตนเอง สุกแต่ไม่ให้ผิดเพี้ยนไปจากเรื่องก็แล้วกัน " (9)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

(9) บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ฉบับพิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ พ.ศ. 2484 หน้า 150

(3) รามเกียรติ์บทละครกรุงเก่า

กล่าวความตั้งแต่ตอน " พระรามประชุมพล " ถึง " องค์คือสาร " คนฉับเป็นสมุทไทยขาว มีประวัติว่า " พระครูศรี ถวายที่อ่างศิลา พ.ศ. 2456 " และมีบอกไว้ในคอนท้ายเล่มว่า " นายฉายโครุ เขียนจบในเคียนเจด ในหมก เสกเรื่องราวรามเกียรติ์ "

ถ้อยคำสำนวนในบทละครที่ใช้ภาษาคำ เขาใจว่าคงจะเป็นบทละครฉับเจดยศักดิ์ ที่เจ้าของละครคนใดคนหนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา ให้อัศลักเขียนไว้ หรือหากว่าผู้แต่งก็แต่งขึ้นสำหรับเล่นละครในคณะของตน

บทนาฏกรรมรามเกียรติ์สมัยกรุงธนบุรี

(4) รามเกียรติ์บทละครกรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชนิพนธ์ไว้เพียง 4 ตอน มีฉับเขียนไว้ในสมุทไทยคำ แต่ฉับเล่มไว้ไม่ตรงกับฉับเรื่อง เขาใจว่าฉับเล่มตามเวลาที่ทรงพระราชนิพนธ์ก่อนและหลัง มี 4 เล่มสมุทไทย คือเล่ม 1 ตอนพระมงกุฎ เล่มที่ 2 ตอนหนุมานเกี่ยวนางวานรินจนท้าวมาลีวราชมา เล่มที่ 3 ตอนท้าวมาลีวราช พินาศความจนทศคณูเข้าเมือง เล่มที่ 4 ตอนทศคณูตั้งพิธีทวายกรก พระลักษมณ์ต้องพอกบิลพัสดุ์ จนผูกนางมณฑิลาพินาศคณู

ส่วนเรื่องรามเกียรติ์ตอนอื่น ๆ อาจมีคณะละครและกวีใจว่าบทกรุงเก่าไว้ และนำมาเล่นไซน เล่นละคร ฉับข้างสุดแต่จะจำกันได้ แต่ที่แพร่หลายก็คงเฉพาะตอนที่นิยมเล่นกัน มีใ้มีผู้ใดแต่งไว้ให้เป็นคำ เป็นฉับเป็นหลักเป็นฐานเลย

บทนาฏกรรมรามเกียรติ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

(5) รามเกียรติ์บทละคอนในรัชกาลที่ 1

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ มีพระราชประสงค์จะทรงรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่กันคนคน เข้าเป็นเรื่องราวไว้ให้เป็นแบบฉบับสำหรับอ่านเรียน / จึงมีพระบรมราชโองการ ให้ประชุม

กระวีวิหิตหลายหลาก

รุ่มลากลากหลายฉันท

นิพนธ์โคลงกาพย์กลอน

ภูษรคำรวิคำรัส

จักรทองท่านองท่านก

ไตรคาญกนิทาน

ตำนานเนื่องเรื่องรามเกียรติ์

เบี่ยงพรมักษะกษัตินาค

ด้วยพระราชโอรส

ปานสุมาลย์เรียนร้อยสร้อยโสภิตา

พิภพศิลาโรช

โอรสสุคนธ์วิมลพื้นหอม

ถนอมถนิมประดับโสด

ประโยชน์ฉลองเฉลิม

เจอมฤคาพิทยประสาท

ประกาศยศเอกออง

องค์พิตรพระเจ้าขาง

เผือกผู้ครองเมือง ฯ

เมื่อ

" เกือนอายสองคำขึ้น

จันทวาร

บพิตรผู้ทรงญาณ

บึงหล้า

แรกวินิพนธ์สาร

รามราชนิเส

ศักราชพันร้อยห้า

สิบเก้าปีมะเส็ง ฯ (10)

(10) เกือนอายขึ้น 2 คำ จันจันทร จ.ศ. 1159 ปีมะเส็ง นพศก ตรงกับวันที่ 20

พฤศจิกายน พ.ศ. 2340

พระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1 มีเรื่องราวคติคติสอดไป
และยืยยาวพิสดารยิ่งกว่าบรรดาเรื่องรามเกียรติ์ทุกสำนวนที่มีในภาษาไทย เข้าใจว่า
เป็นวรรณคดีไทยเรื่องเดียวที่ยืยยาวพิสดารที่สุดในบรรดาวรรณกรรมไทย เพราะ
เขียนไว้ในสมุดไทยถึง 117 เล่มสมุดไทย

(6) รามเกียรติ์บทละคอนในรัชกาลที่ 2

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริเห็นว่า
บทรัชกาลที่ 1 นั้น นานาใช้เล่นโชนเล่นละคอนไม่สนิท อย่างเช่นบทพระราช
นิพนธ์รัชกาลที่ 1 กล่าวถึงบทคอนนางสีดาถูกคอตายไว้อย่างยืยยาวว่า

" เอาญาถูกคอกให้มัน แล้วพันคัมถึงโศกใหญ่

หทัยเป็นคร่างานปลงใจ

อรทัยก็โชนลงมา "

คือจากนั้นก็ถึงบทหนุมานว่า

" มัคนั้น

ครั้นเห็นองค์คฤศณา

ตัวสิ้นเพียงสิ้นชีวิต

โลกโชนโชนลงตรงไป

วาญญูตรวุฒิกรใจกล่า

ถูกคอกโชนมากก็ตกใจ

ร้อนจิตคั่งหนึ่งเพลิงไหม้

ทวยกำลังร้องไวพันที่

๖ เชิด ๖

ครั้นถึงจึงแกกษาทรง

หย่อนลงคัมพันมัดพิ

ที่ถูกคอกองค์พระลักษมี

ทวยกรบักโชนลงมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงทราบว่าบทเกาตรงนี้ว่า
 หนุมานจะเข้าไปแก้ไคนานนัก นางสีดาจะต้องตายเสียก่อนแล้ว บทที่ทรง
 พระราชนิพนธ์ใหม่จึงคิดจะให้หนุมานเข้าแก้ไคโดยรวดเร็ว จึงทรงแต่งบทนางสีดาว่า

" จึงเอาผ้าผูกพันกระดานรัก   เกี่ยวกะหวักถึงไคใหญ่ "
 แล้วสุนทรภู่จึงแต่งถวายว่า

" ชายหนึ่งผูกศอรัย   แล้วทอทองคล้องไปจะให้ตาย
 มัคนั้น   วาญบุตรแก้ไคตั้งใจหมาย "

แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราช
 คำริเห็นว่า บทละคอนเรื่องรามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 ไม่เหมาะแก่การนำมาเล่นละคอน
 จึงทรงเลือกคัดเอาเรื่องรามเกียรติ์บางตอน คือตั้งแต่ตอนหนุมานถวายแหวนไปจน
 ทศกัณฐ์ลงมคอน 1 คับตอนบุตรพลอีกตอนหนึ่ง มาทรงแต่งขึ้นใหม่สำหรับให้เล่นละคอน
 หลวงเป็นหนังสือ 36 เล่มสมุดไทย นอกจากนี้ยังปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระ
 พุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงพระราชนิพนธ์คำพากย์ขึ้นไว้เป็นบางตอน เช่นตอนนางลอย
 เป็นต้น

(7) รามเกียรติ์บทละคอนในรัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละคอน
 เรื่องรามเกียรติ์ขึ้นเป็นสำนวนใหม่อีกตอน 1 คือ ตอนพระรามเดินดง เป็นหนังสือ
 4 เล่ม สมุดไทย มีความยาว 1,664 คำกลอน และทรงพระราชนิพนธ์แปลบท
 เบิกโรง เรื่องนารายณ์ปราบหนุมาน ยาว 106 คำกลอน คับเรื่องพระราม
 เข้าสวนพิราพ

(8) รามเกียรติ์บทรองและบทพากย์ในรัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระอุทิศสำหรับ
 สอบสวนคนควาที่มาของเรื่องรามเกียรติ์ จากคัมภีร์รามายณะของवादมีถิ แล้วทรงพระรา
 พระราชนิพนธ์หนังสือขึ้นเล่มหนึ่งชื่อว่า " บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ " และได้ทรง
 พระราชนิพนธ์บทรอง และ บทพากย์รามเกียรติ์สำคัญรับเล่นอีก 6 ชุด คือ
 1. ชุดลีลาหยาบ 2. ชุดเบาะลงกา 3. ชุดพิเภกถูกขับ 4. ชุดจองถนน
 5. ชุดประเขิมศึกลงกา และ 6. ชุดนาคพาศ นอกจากนั้นยังได้ทรงพระราชนิพนธ์
 บทเบิกโรงสั้น ๆ ขึ้นไว้หลายบท และต่อมาได้ทรงพระราชนิพนธ์ ชุดอภิเษกสมรส
 ขึ้นอีกชุดหนึ่ง แต่แบ่งเป็น 2 ตอน คือ 1. ตอนปราบคาตะกา และ 2. ตอน
 อภิเษกสมรส (พระราชนิพนธ์) สำหรับให้โขนสมัครเล่นแสดง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

(8) รามเกียรติ์บทรองและบทพากย์ในรัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระอุตสาหะ
 สอบสวนค้นคว้าที่มาของเรื่องรามเกียรติ์ จากคัมภีร์รามายณะของวาสมิกี แล้วทรงพระราชนิพนธ์หนังสือขึ้นเล่มหนึ่งชื่อว่า " บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ " และได้ทรง
 พระราชนิพนธ์บทรอง และ บทพากย์รามเกียรติ์สำหรับเล่นโขนอีก 6 ชุด คือ
 1. ชุดสีกาหาย 2. ชุดเมอลงกา 3. ชุดพิเภกถูกขัง 4. ชุดจองถนน
 5. ชุดประเคิมศึกดงกาศ และ 6. ชุดนาคบาท นอกจากนั้นยังได้ทรงพระราชนิพนธ์
 บทเบิกโรงสั้น ๆ ขึ้นไว้หลายบท และต่อมาได้ทรงพระราชนิพนธ์ ชุดอภิเษกสมรส
 ขึ้นอีกชุดหนึ่ง แต่แบ่งเป็น 2 ตอน คือ 1. ตอนปราบดาตะกา และ 2. ตอน
 อภิเษกสมรส (พระรามคัณนางสีดา) สำหรับให้โขนสมัครเล่นแสดง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทสรุป

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า " โชน " เป็นนาฏกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นมาโดยการนำเอาศิลปะแห่งการเล่นหลายอย่าง เช่น ชักนาค ดึกคำบรรพ์ หนังใหญ่ และกระบี่กระบอง ซึ่งศิลป์ในการเล่นโชนของเรานี้ มีหลายอย่าง ที่เหมือนกับของอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหมือนกับการเล่นละครนอกชนิดหนึ่งที่เล่นกันในอินเดียใต้ ตอนแฉะฝั่งมลายู ซึ่งเรียกว่า " กลักกั " ศิลปะต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีการปรับปรุง แก้ไขให้วิวัฒนาการสืบมาตามลำดับ ตามยุคตามสมัยนับเป็นเวลายาวนานร้อยปี

นักปราชญ์ทางกานประวัติศาสตร์และโบราณคดีสันนิษฐานว่า " โชน " คงจะมีกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา และเรื่องที่เรารู้เกี่ยวกับโชนนั้นก็เป็นเรื่องรามเกียรติ์ (รามายณะ) ซึ่งเป็นวรรณคดีเอกของอินเดีย และเข้ามาสู่ประเทศไทย ตามหลักฐานกานโบราณคดีที่พบแล้วในประเทศไทย คือที่ขุดค้นปราสาทมีภาพสลักหินเป็นเรื่องราวรามเกียรติ์ ที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งพอจะกล่าวได้ว่า เรื่องรามเกียรติ์เข้าสู่ประเทศไทยอย่างน้อยสมัยลพบุรี เมื่อราวพุทธศตวรรษ ที่ 16 - 17 " (1)

" รามเกียรติ์ " ซึ่งส่วนใหญ่ของเรื่อง เป็นสงครามระหว่างพระรามกับคริย์ชรมิกราช แห่ง กรุงอโยธยา และพระลักษมณ์ ซึ่งเป็นอนุชาของพระราม กับบรรดาวานร มีสุครีพ ราชานแห่งกรุงชัชนี และท้าวหมาขุนพ ราชานแห่งกรุงชมพู

(1) ชิน อัญญ์ " การขุดค้นเมืองอโยธยาที่ประเทศอินเดีย " นิทรรศการหัวโชนพิมพ์ที่โรงพิมพ์การศึกษา พ.ศ. 2514 หน้า 82

ซึ่งเป็นสัมพันธมิตรของพระรามฝ่ายหนึ่ง คับทศคณัฐราชาแห่งยักษเจ้ากรุงลงกา คับบรรกอดูร รากษส และ ยักษ์ ซึ่งเป็นญาติและสัมพันธมิตรของทศคณัฐ อีกฝ่ายหนึ่ง ต้นเหตุของสงคราม เกิดจากทศคณัฐไปลักพานางสีดา มเหสีของพระรามมาไว้ในสวนขวัญ ณ กรุงลงกา เพื่อนำมาเป็นชายาของตน พระรามกับพระลักษมณ์จึงติดตามมา และมาไถ่สองพญาวานร คือพญาสุกรีพ ราชาแห่งกรุงชีกชิน คับท้าวมหาชมพู ราชาแห่งกรุงชมพู เป็นสัมพันธมิตร พระรามและพระลักษมณ์จึงจัดพลเคลื่อนกองทัพเสนาวานรทั้งสองพระนคร " จองถนน " ข้ามทะเลมาตั้งทัพพล และสร้างค่ายประชิดกรุงลงกาไว้ แล้วไถ่ทำสงคราม คับทศคณัฐหลายครั้งหลายหน ในวงการณ์นี้มีคำเรียกกองทัพ ซึ่งเป็นคู่สงคราม นั้นให้แตกต่างกันเป็นสองฝ่าย คือเรียกกองทัพฝ่ายวานรของพระรามว่า

" ฝ่ายพิภพลา " และเรียกกองทัพฝ่ายยักษ์ของทศคณัฐและสัมพันธมิตรว่า " ฝ่ายกรุงลงกา "

เรื่องรามเกียรติ์ที่กล่าวไต่เตงขึ้นเป็นบทนาฏกรรมมีทั้ง เป็นทั้ง เรื่อง หรือบางตอน เพื่อประโยชน์ในการเล่นหนัง เล่นโขน และ เล่นละครอน มีหลักฐานปรากฏว่าไต่เตงขึ้นไว้ต่างยุคต่างคราด้วยกัน ซึ่งก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ส่วนวนคำประพันธ์กันบ้างเป็นธรรมดา เท่าที่ปรากฏหลักฐานก็เริ่มมีมาตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งมีกล่าวไว้ในหนังสือ จินตามณีของพระโหราธิบดี และต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบทนาฏกรรม ให้เหมาะสมกับสภาพกาล จวบจนกระทั่งปัจจุบันนี้

สำหรับที่มาของคำว่า " โขน " นั้น นายชนิด อยู่โพธิ์ ได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า มีความหมายเป็นสามทาง คือ

1. จากคำว่า " โซดะ " ของ เบงคาลี่ ว่าเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง ซึ่งคล้ายหนังและโซ่ รูปร่างเหมือนตะโพน
2. จากคำว่า " โกล " หรือ " โกลัม " ของ ทมิฬ หมายถึง การตกแต่ง ประดับประดา ร่างกาย แสดงตัวให้หมายรู้ถึงเพศ
3. จากคำว่า " ความ " หรือ " โชน " ของ อีหร่านว่า หมายถึง ผู้อ่าน หรือ ผู้บรรยาย แทนตัวผู้กล่าวหรือผู้ฟัง ส่วนในภาษาเขมรนั้นก็ตรงดียวคำว่า " โซด " ซึ่งมีความหมายว่า " ละคอนชาย เล่นเรื่องรามเกียรติ์ "

จากประวัติและความเป็นมาของ " โชน " ที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า โชน เป็นมหานาฏกรรมที่มีศิลปเป็นแบบฉบับชนิดหนึ่งของไทย อันที่เรารชาวไทยควรจะรักมาศิลป์ไว้ ประการอันหนึ่งอันนี้ที่เราพึงทรงเหนไว้ คราวชั่วฟ้าดินสลาย ให้สมดังความที่ปราชญ์กล่าวไว้ว่า

" สรรพสิ่งทั้งมวลในโลกนี้ย่อมมีวันที่จะสูญสลายหายไป ศิลปเท่านั้นที่จะยืนยงอยู่ชั่วนิรันดร์ "

บรรณานุกรม

1. ชนิต อยู่โพธิ์ " โชน " พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเชคมงคล โรงพิมพ์บริษัทสหอุปกรณ์
การพิมพ์จำกัด , 2500
2. " เล่าเรื่องไปชวครั้งที่ 3 " (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 67)
ฉบับพิมพ์โรงพิมพ์พระจันทร์ , 2480 , หน้า 52
3. คำทรงราชูปถัมภ์,สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ , " คำว่าพ้องว่า " ฉบับพิมพ์โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร , 2466
4. ขรรค์ศาสตร์มหาพิชัย " ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 2 1 " พิมพ์ตาม
ฉบับตรา 3 ทรง เล่ม 1 หน้า 121
5. ชิน อยู่ดี " การชุกคนเมืองอยุธยาที่ประเทศอินเดีย " นิทรรศการหัวโชน
พิมพ์ที่โรงพิมพ์การศาสนา , 2514 , หน้า 82
6. " บทละครเรื่องอิเหนา " ฉบับหอสมุดแห่งชาติ , หน้า 69

ทำร่า ชื่อ “วณสิตม”

ทำมือคล้ายท่าปฐุมของตะคอน และ กระบี่กระบอง
ศิลปวัตถุหล่อโลหะ ฝีมือช่างสมัยลพบุรี

ภาพจำหลักที่ผนังระเบียงด้านตะวันออกเฉียงใต้ ในนครวัด
พระนารายณ์อวตารเป็นเต่าในพิชกวนน้ำอมฤต

ภาพจำหลักที่ผนังระเบียงด้านตะวันออกเฉียงใต้ ในนครวัด
พระนารายณ์อวตารเป็นเต่าในพิธีกวนน้ำอมฤต

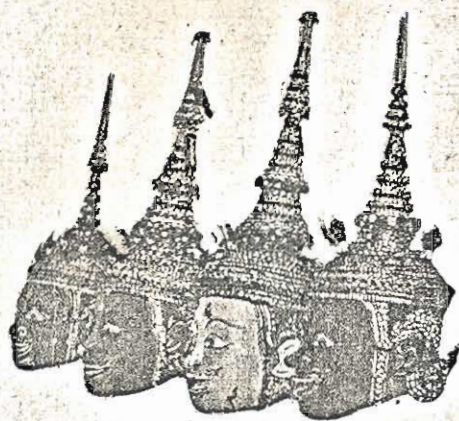
ภาพจำหลักที่ผนังระเบียงด้านตะวันออกเฉียงใต้ในนครวัด
ชัคนาคในพิธีกวนน้ำอมฤต

ทำจับฉัตร
แสดงท่าระหว่างทศกัณฐ์กับหนุมาน

หน้าพระ - หน้าเสวยและหน้าอัค
จากซ้ายไปขวา

พระพรต พระราม พระลักษมณ์ พระสัตรุด

หัวโขน - ยักษ์

จากซ้ายไปขวา

(บนซ้าย) อินทรชิต (บนกลาง) ทศกัณฐ์ (บนขวา) รามสูร

(กลาง) พราพ

(ล่างซ้าย) วิรุณจำบัง (ล่างกลาง) สัทธาสูร (ล่างขวา) มัยราพนธ์

หัวโจน - ลิง
จากซ้ายไปขวา

(บนซ้าย) องคต (บนกลาง) ชามพวราช (บนขวา) สครีฟ
(กลาง) ชมพูพาน - หมี่ (พระราชประดิษฐ์ในรัชกาลที่ ๖)
(ล่างซ้าย) นิลพัท (ล่างกลาง) นิลราช (ล่างขวา) หนุมาน